

આપણા કમાલના કોમેડિયનો: મૂવી મનોરંજનની મશાલો

ભા રત સ્વભાવે જરા ગંભીર દેશ છે અથવા કળાની બાબતે તો એવું જ લાગે. એક જમાનામાં કોઈ માનશે કે ઓલ ઈડિયા લેવલ પર કોમેડી ફિલ્મો ચાલતી નહીં. મુંબઈ ટેરેટરી એટલે કે મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતનાં શહેરોમાં ચાલતી પણ આપણા દેશમાં વિતરકો કોમેડી ફિલ્મોથી દૂર ભાગતા. એકાદ બે અપવાદને બાદ કરીએ અગાઉ ટેલેવિઝન કોમેડિયનને પણ એવા માન-સન્માન કે પૈસા નહોતા મળતા. કિશોરકુમારને અભિનય માટે કોઈ એવોર્ડ મળ્યો નથી પણ તેમ છતાંયે અમુક હાસ્ય કલાકારોએ કોમેડીની મશાલ જલતી રાખી. જેમ કે- 'મેહમૂદ' એટલે જોરકરનાં આંસુની મીઠાશ. હાવભાવ કે ડાયલોગ ફેંકવાની અદાથી મેહમૂદ એવો સુપરસ્ટાર કોમેડિયન હતો, જેને ક્યારેક ધર્મેન્દ્ર, જિતેન્દ્ર કે વિશ્વજિત જેવા હીરો કરતાં વધારે પૈસા મળતા. મેહમૂદને કારણે ફિલ્મો વેચવા માર્કેટી ને માત્ર એમની કોમેડી જોવા લોકો આવતા. હાસ્યકારની કલા પાછળ દર્દ છુપાયેલ હોય છે. નાનાં ભાઈ-બહેનો, ભણતરનો અભાવ, કારમી ગરીબી, અસંખ્ય અપમાન ને દિમાગ કામ ન કરે એવા સંઘર્ષ જે મેહમૂદને દિમાગ ફાટી નાખે એવો શાર્પ-ચતુર કલાકાર બનાવેલો.

'ગુમનામ'માં હેદરાબાદી લઘુશને-બોલીને અમર કરી દીધી અને તેય માત્ર એક જ શબ્દ 'ખયાલો મેં?' બોલીને! તો 'ચિત્રલેખા' જેવી ગંભીર ફિલોસોફિકલ ફિલ્મમાં પણ જુનિયર સાધુના રોલમાં મેહમૂદ અવિસ્મરણીય છે. મેહમૂદમાં માણસ તરીકે અનેક કમજોરીઓ પણ કલાકાર તરીકે રંગબેરંગી દિલ હતું. મેહમૂદ એકમાત્ર જ પોલિયાની જાગૃતિ માટે 'કુંવારા બાપ' જેવી સંવેદનશીલ ફિલ્મ બનાવી શકે. એ જ ફિલ્મોલોગને આર.ડી.

બર્મન, રાજેશ રોશન જેવા નવા સંગીતકારોની ભેટ આપી શકે, એ છ કૂટના અમિતાભ જેવા કોઈ નવાસવા નિષ્ફળ ગંભીર હીરોને રહેવા માટે ઘર અને 'બોમ્બે ટુ ગોવા' જેવી ફિલ્મ અપાવી શકે છે. આમ આદમીનો કલાકાર મેહમૂદ સદાય મનોરંજનનો મહારથી બની રહેશે. 'કિશોર કુમાર' જિનિયસ-સિમ્પલી અક્ષવાતુ ગીતકાર-સંગીતકાર, ગાયક-હીરો, કોમેડિયન, એની શું વ્યાખ્યા કરીએ? માત્ર કોમેડિયન કહેવું એ કિશોરકુમારનું અપમાન છે. 'ઉઈ હુઈ હુઈ' હોય કે 'અરે બાંગ્ડું-હોય કે 'ભાભે... ભાભે સૂર કો પકડ' હોય કે હાક ચડીમાં બાળકનો અભિનય હોય કિશોરકુમાર અપ્રતિમ કલાકાર અને કેસિડોસ્કોપ જેવો એક રંગબેરંગી કલાકાર. અભિનેત્રી યોગીતા બાલીને પરણી બાદ હીનમુનમાં બીજે દિવસે સવારે યોગીતાજી ડોઈલેટમાંથી નીકળી તો કિશોરકુમારે પૂછ્યું: "અરે, તારા જેવી સુંદરી પણ ડોઈલેટ વાપરે?" આવી મેડ, ભુમરવાળા હતા જિનિયસ કલાકાર કિશોર કુમાર.

'જોની વોકર' સ્ટીફો અવાજ, હાથની અદા, ગમે ત્યારે કેમેરા સામે જોઈ વાત કરવાની તણાવે એમને બસ કંકડરમાંથી સેલેબલ કોમેડી-સ્ટાર બનાવ્યા. 'ધ્યાસા', 'નયા દોર' જેવી ગંભીર ક્લાસિકલ ફિલ્મોમાં પણ એના ગીત વિના ડિફિયુટરો ફિલ્મ ખરીદવા તૈયાર નહોતા એ જ એમની સફળતાની ઊંચાઈ સૂચવે છે. મિત્રોને બોલાવીને પોતાના ઘંટિયા શેર સંભળાવતી વખતે જો કોઈનું ધ્યાન આમતેમ જાય તો તરત કહે કે 'નાશતે કા ખયાલ રહે મિયાં!' 'જોની લીવર' મિમિક્રીનો બેતાજ બાદશાહ, કોમન મેનનું પ્રતીક, અનંક ભાષા જાણનાર ૧૯૮૦-૯૦માં એના વિના ફિલ્મો બનાવી અસંભવ. અનેક ફિલ્મોનો અને સ્ટેન્ડ-અપ કોમેડીનો કિંગ. જેટલો ઉમદા હાસ્યકલાકાર એટલો જ ઉમદા ને

દાનવીર અને દર્દીઓનું હીલીંગ કરનાર અદના ઈન્સાન તરીકે બોલિવૂડ અને લોકોમાં સદા લોકપ્રિય છે. 'અસરાની' ફિલ્મશિક્ષક, અનેક સ્ટાર્સ એને 'સર' કહે છે. શોલેના જેલર કે ગુડીનો સ્ટ્રગલર એક્ટર કે અભિમાનની ફિલ્મી સેક્રેટરી... અસરાનીની ઉચ્ચારોની શૈલી અને અદાએ વર્ષો સુધી એને ટોપ પર રાખ્યા પણ દરેક સ્ટારની જેમ પોતાની ઈમેજના બોજમાં એક હદ સુધી આવીને અટકી ગયા. 'સુંદર' બોલ્યા પછી તરત કેમેરા સામે જોઈ ચોકવું એટલે કે ડબલ થોટ... આ શૈલીને હિંદી ફિલ્મોમાં કોમેડિયન સુંદર લાવ્યો. અતિશય રમૂજ ચહેરો, 'દેખ કબીરા રોયા' જેવી લવસ્ટોરીનો આખેઆખો ક્યારેક સુંદર પર હતો. પડદા પર અને અંગત જીવનમાંય ભારે રમૂજ. કિશોરકુમારના ઘરે માતાનું ઉકમણું હતું. સુંદર ત્યાં આવ્યો. કિશોર કુમારે તરત એને સાઈડમાં લઈ જઈને કહ્યું, "પ્લીઝ તમે જાઓ, મારાથી તમને જોઈને હસી પડાશે!" 'રાજેન્દ્રનાથ' આંખો ઊંચી-નીચી કરવાની અદા અને બેવકૂફ જેવા ચહેરે કંઈ પણ બોલવાની અદા. 'જબ પ્યાર કિસી સે હોતા હૈ'નો પોપટલાલ આજે ૫૦ વર્ષીય લોકોને યાદ છે. 'કાદર ખાન' ઈતિહાસ મત પૂછો જેવા તકિયા કલામ લખનાર- બોલનાર, મૂળ સ્ટેજનો અને ફિલ્મનો સ્ટાર એક્ટર, અનેક પંચલાઈન આપી, સંવાદ લેખક તરીકે અમિતાભ બચ્ચને 'અમર-અકબર-એન્યાની' અને 'નમક હલાલ'માં કોમેડી ટેપ પર અભિનય સાથે મોકલતા અને અમિતાભે એને સાંભળી સાંભળીને પડદા પર બેનમૂન કોમેડી કરી છે. કાદર ખાનની સુવાળવા લોકોએ ક્યારેય કદર નથી કરી પણ અમિતાભને કોમેડી કરાવવાનું શ્રેય જાણે-અજાણે એને જાય છે અને એમાં બધું આવી જાય છે. 'જગદીપ' હીરો તરીકે ભાભી જેવી ફિલ્મ કરનારો કે બાળકલાકાર તરીકે 'દો બીધા જમાન'માં

સંગત સિતારોં કી

★ સંજય છેલ

એક જમાનામાં ઓલ ઈંડિયા લેવલ પર કોમેડી ફિલ્મો ચાલતી નહીં. મુંબઈ ટેરેટરી એટલે કે મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતનાં શહેરોમાં ચાલતી પણ આપણા દેશમાં વિતરકો કોમેડી ફિલ્મોથી દૂર ભાગતા. એકાદ બે અપવાદને બાદ કરીએ અગાઉ ટેલેવિઝન કોમેડિયનને પણ એવા માન-સન્માન કે પૈસા નહોતા મળતા

કામ કરનારો જગદીપ પોતાની સંવાદશૈલીથી અમર છે. આ..યા..ચૂ..ચે.. છે. છું એવું કંઈ પણ વિચિત્ર બોલીને નજીવા સીનેને ચમકાવી શકે છે. શોલેનો 'સુરમા ભોખાલી' જે માત્ર ૩-૪ સીનમાં આવે છે પર કા હિંદી ફિલ્મ ઈતિહાસનું યાદગાર પાત્ર છે. 'સતીશ શાહ' થઈ પેર કા એક્સપિરિયન્સ હેટ કે ટાપુ જે સોચાચ વો હોતા નહીં હૈ. જો હોતાય વો સોચતા નહીં હૈ- જેવી લાઈન્સ બોલીને આપણો ગુજરાતી કલાકાર સતીશ 'જે જો હે ડિંદગી' સીરિયલમાં વિવિધ પાત્રો ભજવીને ૧૯૪૮-૪૯માં રાતોરાત સ્ટાર બની ગયો. 'ફિલ્મી ચક્કર' અને 'સારાભાઈ વી. સારાભાઈ' જેવી અનેક સીરિયલ્સનો સ્ટાર. 'જાને ભી દો યારો' જેવી ક્લાસિક કે 'માલામાલ' જેવી જાણીતી-અજાણી ફિલ્મોમાં સતીશે કમાલ કરી છે, સતીશ એટલે સરળતા, સહજતા ને બ્રિટિશ ભુમરની ઊંચાઈ. 'ટીકું તલસાણિયા' 'દિલ હૈ કી માનતા નહીં', 'અંદાઝ અપના અપના'ના ઈન્સ્પેક્ટર, 'હંગામા'ના પોપટ શેઠથી લઈને ટીવી સીરિયલ 'સજન રે જુદ મત બોલો'ના મીટ્રાભાઈ શાહના રોલમાં આપણે એમને જોયા-માણ્યા છે. 'પરેશ રાવલ' 'હેરાફેરી'નો બાપુરાવ કે 'ગોલમાલ'નો અંધકન કે 'દોડ'નો વિલન કે 'માલામાલ'નો ગ્રામીણ માણસ...પરેશ રાવલે કોમેડીને એક સ્ટાન્ડર્ડ આપ્યું છે. ગુજરાતના જ્ઞાન એમેસેસર અમિતાભ હોય તો કોમેડીનો જ્ઞાન એમેસેસર પરેશ રાવલ છે, ગુજરાતનું પ્રાઈડ. સક્ષમ ઓલરાઉન્ડ અદાકાર. સૌથી ચતુર, શાર્પ ને વિચારવંત કલાકાર. પરેશ રાવલને માત્ર કોમેડિયન કહેવા એ અન્યાય છે. એમણે વિલનની જાનલેવા ઈમેજને તોડીને કોમેડીને એક દરજ્જેનો બાપુરાવ છે. આમ તો અનેક કોમેડીયનોનો કાફલો છે. કિસ કિસ કા નામ લે?

દવાને પણ ડિજિટલ ડોઝ!

મે ૨૦૨૬માં આયોજિત યુએસ ફૂડ એન્ડ ડ્રગ એડમિનિસ્ટ્રેશન (યુએસ એફડીએ) ની વાર્ષિક 'આરઈડીઆઈ' (રેગ્યુલેટરી એજ્યુકેશન ફોર ઈન્ડસ્ટ્રી) કોન્ફરન્સ વૈશ્વિક ફાર્માસ્યુટિકલ ઈતિહાસ માટે એક સીમાચિહ્નરૂપ ઘટના સાબિત થઈ છે. પરંપરાગત રીતે, આ પરિષદ નિયમનકારી કમ્પ્લાયન્સ, ફેક્ટરી ઓડિટ અને દવાની ગુણવત્તાના ધોરણોની ચર્ચા માટેનું પ્લેટફોર્મ રહી છે. પરંતુ ૨૦૨૬ની કોન્ફરન્સનું સમગ્ર ધ્યાન એક જ મુખ્ય ધરી પર કેન્દ્રિત હતું- 'આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ અને મશીન લર્નિંગ દ્વારા ડ્રગ ડેવલપમેન્ટ (દવા સંશોધન) અને ગ્લોબલ સલામત ચેઇનનું આધુનિકીકરણ.' વૈશ્વિક સ્તરે 'ફાર્મસીની દુનિયા' ગણાતા ભારત માટે આ કોન્ફરન્સના તારણો અત્યંત નિર્ણાયક છે. અમેરિકા બજારમાં વેચાતી દર ત્રણમાંથી એક જેનરિક દવા ભારતમાંથી સલામત થાય છે. યુએસ એફડીએ દ્વારા એઆઈ આધારિત દવાની મંજૂરી પ્રક્રિયાઓ અને ફેક્ટરી મોનિટરિંગના નવા પ્રોટોકોલ્સ જાહેર કરાતા જ, ભારતીય ફાર્મા ઉદ્યોગ માટે વૈશ્વિક સ્પર્ધામાં ટકી રહેવા માટે ડિજિટલ ટ્રાન્સફોર્મેશન હવે વૈકલ્પિક નથી, પરંતુ અસ્તિત્વની લડાઈ બની ગયું છે.

મતલબ કે, દવા સંશોધનનો સૌથી મોટો અને જટિલ તબક્કો 'લ્યુમન ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ' (માણસો પર થતાં પરીક્ષણો) છે, જ્યાં હજારો દર્દીઓ પર દવાની અસરો ચકાસવાની હોય છે. આ તબક્કામાં દર્દીઓની ભરતી કરવી, ડેટા મોનિટર કરવો અને સાઈડ ઇફેક્ટ્સ ટ્રેક કરવી એ બહુ મોટો વહીવટી બોજો છે. કોન્ફરન્સમાં એવી જાહેરાત કરવામાં આવી છે કે તેઓ હવે અમુક શરતો સાથે 'સિન્થેટિક કંટ્રોલ આર્મ્સ' અને એઆઈ-જનરેટેડ પેશન્ટ ડેટાને મંજૂરી આપવા માટે ગાઈડલાઈન તૈયાર કરી રહ્યા છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે વાસ્તવિક માણસો પર ટેસ્ટિંગ કરવાને બદલે, લાખો દર્દીઓના મેડિકલ ઈતિહાસના ડેટા પરથી બનેલા કમ્પ્યુટર મોડેલ પર દવાની સંભવિત અસરો ચકાસી શકાશે. તે હવે સમજીએ કે આનાથી શું થશે? - ૨૨ ડીસીઝ (દુર્લભ રોગો)ની દવાઓ ખૂબ જ ઝડપથી મંજૂર થઈ શકશે. - ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ દરમિયાન થતાં અકસ્માતો કે માનવ જીવના જોખમો નહિવત થઈ જશે.

વૈશ્વિક ફાર્માસ્યુટિકલ નિયમનનું નવું ડિજિટલ પ્રકરણ: ભવિષ્યના ગ્લોબલ હેલ્થકેર માર્કેટ પર એ જ રાજ કરશે, જેની પાસે સિલિકોન ચિપ અને બાયોકેમિકલ ડેટા બંનેની માસ્ટરી હશે

રહ્યું છે. યુએસ એફડીએ ૨૦૨૬ કોન્ફરન્સમાં ૨જૂ કરાયેલા સત્તાવાર રિપોર્ટ્સ અને ફાઈનાન્સિયલ ડેટા અનુસાર એઆઈ આ આપી સિસ્ટમને બદલી રહ્યું છે. એક નવી પેટન્ટ દવા વિકસાવવામાં સરેરાશ ૧૦ થી ૧૨ વર્ષનો સમય અને ૨.૬ અબજ ડોલર (આશરે રૂ. ૨૧,૫૦૦ કરોડ)નો જંગી ખર્ચ થાય છે. આ કોન્ફરન્સ ભારતીય કંપનીઓ માટે એક મોટી ચેતવણી સમાન છે. હવે જ્યારે પશ્ચિમી ફાર્મા કંપનીઓ (જેમ બજાર સુધી પહોંચી શકે છે (૯૯.૯% ફેઈલ્યોર રેટ). કોન્ફરન્સના ડેટા દર્શાવે છે કે જનરેટિવ એઆઈ અને બાયોકેમિકલ મોડેલિંગના કારણે પ્રારંભિક ડ્રગ ડિસ્કવરી (નવા મોલેક્યુલની શોધ)નો સમય એ અગાઉ ૪ થી ૫ વર્ષનો હતો તે ઘટીને માત્ર થોડા મહિનાઓનો થઈ ગયો છે. આનાથી રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ખર્ચમાં સીધો ૪૦% થી ૫૦%નો ઘટાડો નોંધાયો છે. યુએસ એફડીએના જણાવ્યા મુજબ, છેલ્લા ૨૪

બહુરાષ્ટ્રીય ટ્રાયલ્સનો ડેટા રિયલ-ટાઈમ ક્લાઉડ એનાલિટિક્સ દ્વારા સિંક કરી શકાશે, જેથી ભૂલો થવાની સંભાવના શૂન્ય થઈ જશે. ભારતીય ફાર્માસ્યુટિકલ ઉદ્યોગ અત્યાર સુધી 'રિવર્સ એન્જિનિયરિંગ' અને સસ્તી જેનરિક દવાઓ બનાવવાના કૌશલ્ય પર વૈશ્વિક લીડર રહ્યો છે. પરંતુ આ કોન્ફરન્સ ભારતીય કંપનીઓ માટે એક મોટી ચેતવણી સમાન છે. હવે જ્યારે પશ્ચિમી ફાર્મા કંપનીઓ (જેમ બજાર સુધી પહોંચી શકે છે (૯૯.૯% ફેઈલ્યોર રેટ). કોન્ફરન્સના ડેટા દર્શાવે છે કે જનરેટિવ એઆઈ અને બાયોકેમિકલ મોડેલિંગના કારણે પ્રારંભિક ડ્રગ ડિસ્કવરી (નવા મોલેક્યુલની શોધ)નો સમય એ અગાઉ ૪ થી ૫ વર્ષનો હતો તે ઘટીને માત્ર થોડા મહિનાઓનો થઈ ગયો છે. આનાથી રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ખર્ચમાં સીધો ૪૦% થી ૫૦%નો ઘટાડો નોંધાયો છે. યુએસ એફડીએના જણાવ્યા મુજબ, છેલ્લા ૨૪

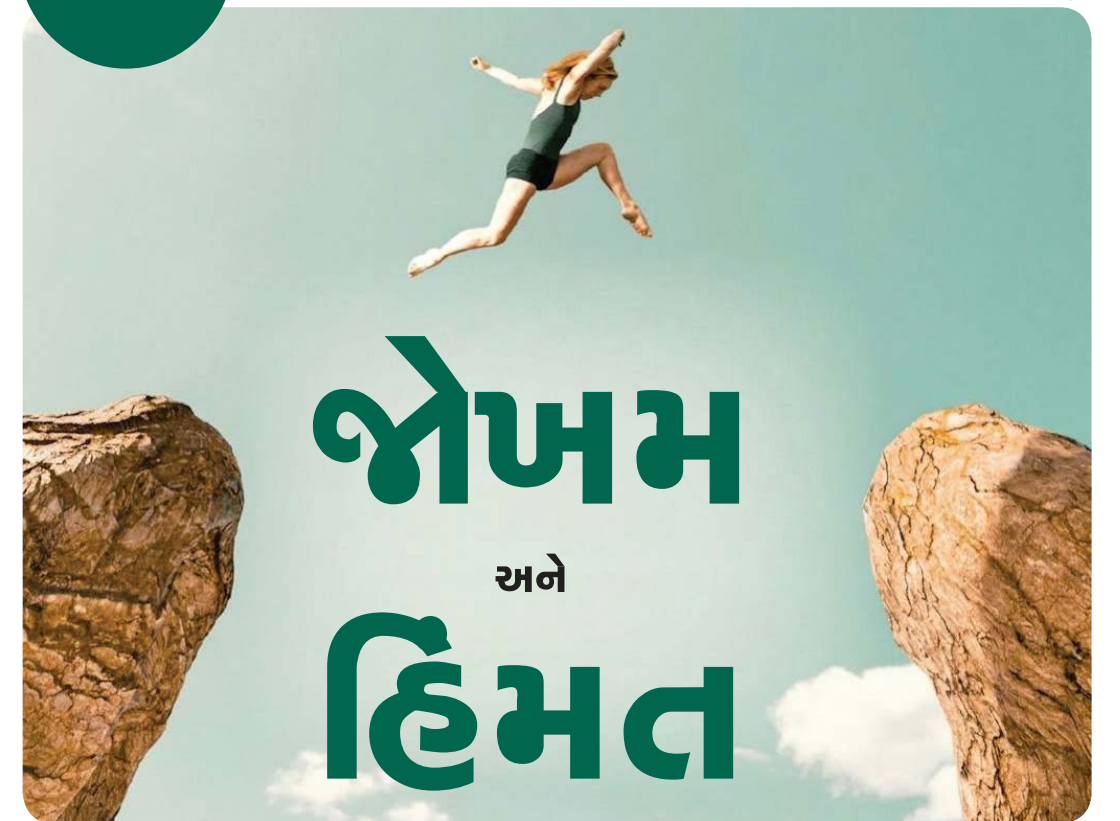
ઈનોવેટિવ ડ્રગ ડિસ્કવરી અને ઇન્ટેલેક્યુઅલ પ્રોપર્ટી (આઈપી) ક્લિએશન તરફ આગળ વધવું પડશે. જો ભારત આ ટેકનોલોજી અપનાવશે, તો દેશમાં જ કેન્સર અને ઓટોઈમ્યુન રોગોની સસ્તી અને નવી દવાઓનું સંશોધન શક્ય બનશે.

હવે શું થશે?:

યુએસ એફડીએની વાર્ષિક 'આરઈડીઆઈ' કોન્ફરન્સના પરિણામોના આધારે આગામી સમયમાં વૈશ્વિક અને ભારતીય ફાર્મા માર્કેટમાં ધરખમ ફેરફારો જોવા મળશે. સૌથી પહેલા, ફાર્મા-ટેક ગઠબંધનનો ઉદય: આગામી દિવસોમાં શુદ્ધ ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીઓ અને મોટી ટેકનોલોજી કંપનીઓ (જેમ કે ગૂગલ હેલ્થ, માઈક્રોસોફ્ટ એઆઈ અને એનવીડિયા બાયોગ્લાઇડ) વચ્ચે મોટા પાયે જોડાણો અને ભાગીદારી જોવા મળશે. દવા વેચનારી કંપનીઓએ સોફ્ટવેર ડેવલપર્સને પોતાની કોર ટીમમાં સામેલ કરવા પડશે. બીજું, પર્સનલાઈઝ્ડ મેડિસિનનો યુગ આવશે: અત્યાર સુધી બજારમાં 'વન સાઈઝ ફિટ્સ ઓલ' (બધા દર્દીઓ માટે એક જ સરખી દવા)નું મોડેલ ચાલતું હતું. એઆઈની મદદથી હવે ચોક્કસ વ્યક્તિના ડીએનએ અને આનુવંશિક માળખાને આધારે સ્ટ્રાટિફાઇડ દવાઓ (ટેલર-મેઇડ થેરાપી) ખૂબ જ સસ્તા દરે વિકસાવી શકાશે, જે મેડિકલ સાયન્સનો સુવર્ણ યુગ હશે. ત્રીજું, ભારતીય રેગ્યુલેટરી બોડીનું આધુનિકીકરણ: યુએસ એફડીએના આ પગલા બાદ ભારતની મુખ્ય નિયમનકારી સંસ્થા સેન્ટ્રલ ડ્રગ્સ સ્ટાન્ડર્ડ કંટ્રોલ ઓર્ગનાઈઝેશનએ પણ પોતાના મંજૂરી પ્રોટોકોલ્સ ડિજિટલાઈઝ કરવા પડશે. જો ભારતીય તંત્ર એઆઈ એલિટિકેશન્સ સ્વીકારવામાં ધીમું રહેશે, તો સ્થાનિક સ્ટાર્ટઅપ્સ પોતાના સંશોધનો લઈને વિદેશ પલાયન કરી જશે.

યુએસ એફડીએની વાર્ષિક 'આરઈડીઆઈ' કોન્ફરન્સએ સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે વૈશ્વિક આરોગ્ય ક્ષેત્ર હવે બાયોલોજી અને કમ્પ્યુટર સાયન્સના સંગમ સ્થાને આવીને ઊભું છે. એઆઈનો આ પ્રભાવ માત્ર દવાઓ સસ્તી કે ઝડપી બનાવવા પૂરતો મર્યાદિત નથી, પરંતુ તે કેન્સર, અલ્ઝાઈમર અને ઓબોલા જેવા જટિલ વાયરસો સામે માનવજાતને નવી આશા આપનારી ક્રાંતિ છે. ભારત પાસે વિશ્વનું સર્વોત્તમ આઈટી કૌશલ્ય છે અને સાથે સાથે વિશાળ ફાર્માસ્યુટિકલ મેન્યુફેક્ચરિંગ બેઝ પણ છે. જો ભારત આ બંને શક્તિઓનું મિશ્રણ કરીને 'એઆઈ-ફાર્મા' ઈકોસિસ્ટમ વિકસાવવામાં સફળ રહેશે, તો આગામી દાયકામાં ભારત માત્ર વિશ્વની જેનરિક ફાર્મસી જ નહીં, પણ ગ્લોબલ ઈનોવેશન અને નવી દવાઓના સંશોધનનું વૈશ્વિક પાવરહાઉસ બની જશે. સરકાર અને કોર્પોરેટ સેક્ટરે અત્યારથી જ સંયુક્ત ફંડિંગ બનાવીને યુવા વૈજ્ઞાનિકોને એઆઈ-ડ્રગ ડિસ્કવરી હેલ્થકેર માર્કેટ પર એ જ રાજ કરશે જેની પાસે સિલિકોન ચિપ અને બાયોકેમિકલ ડેટા બંનેની માસ્ટરી હશે.

જોખમ અને હિંમત

જોખ એટલે એવું કાર્ય કે નિર્ણય જેમાં પરિણામ સંપૂર્ણતામાં અસ્પષ્ટ હોય, સફળતા અને નિષ્ફળતાની સંભાવના લગભગ સમાન હોય અને અનિષ્ઠનીય માત્રામાં અનિશ્ચિતતા હોય. જોખમનો મુખ્ય આધાર બહારની પરિસ્થિતિ હોય. એક પરિપ્રેક્ષમાં, જોખમથી સ્થાપિત થતું પરિણામ નસીબ કહેવાય. અહીં ઉલ્લુકતા કે અપેક્ષા વધુ હોય, વિચારશીલતા ઓછી હોય, નિર્ણય લેવામાં મૂર્ખતા કે અહંકાર હોય, બિનજરૂરી ઉતાવળ હોય, પોતાની જાત કે પરિસ્થિતિ પર વધુ પડતો વિશ્વાસ હોય, ભાવનાત્મક ખેંચાણ હોય કે ક્રોધિત અવસ્થા હોય. અનિષ્ઠનીય ઝડપે વાહન હંકારવું એ હિંમત નથી પરંતુ જોખમ છે, જ્યારે કોઈનો જીવ બચાવવા જોખમ લેવું પણ પડે. કહેવાય છે કે જેમ જોખમની સંભાવના વધુ તેમ વધુ વળતર મળવાની શક્યતા ઊભી થાય. હિંમત એટલે જોખમને ઓળખીને સમજદારી પૂર્વક આગળ વધવાની ભાવના. અહીં જોખમને પામીને પલાયન નથી થવાતું પરંતુ તેયારી સાથે વિચારપૂર્વક પગલું ભરવામાં આવે છે. હિંમતના મૂળમાં સંદર્ભિક વિચારશીલતા, આત્મવિશ્વાસ, વ્યવસ્થિત આયોજન, વિવેક, સંયમ, સમજણ, શુભ આશય અને પરિપક્વતા હોય.

હિંમત એટલે સમજણ સાથે જોખમ ખેડવાની વૃત્તિ. જોખમ એટલે આંખો બંધ રાખીને ફૂટી પડવું અને હિંમત એટલે ખુલ્લી આંખે ફૂટકો મારવો. જોખમની શરૂઆત - સાચી કે ખોટી - હિંમતથી શીખવા માટે કરવી પડે, વ્યક્તિગત ક્ષમતાની રેન્જ મુલવવી પડે, જરૂરી સહયોગ અને માર્ગદર્શન માટે પ્રયત્ન કરવાં પડે, આત્મવિશ્વાસ કેળવવો પડે - અને આ બધાં સાથે પ્રાથમિક ધોરણે જોખમની માત્રા નિર્ધારિત કરવી પડે. સફળતા મેળવવા વિવેક સાથે સંયમ, ધીરજ, પરિપક્વતા અને એકાગ્રતા વિકસાવવી પડે. દરેક વ્યક્તિની એક ક્ષમતા હોય, આ ક્ષમતા વ્યક્તિની સંભાવના હોય. ગણિતમાં ૯૦/૧૦૦ ગુણાંક આવે તો પછીની પરીક્ષામાં ૯૦/૧૦૦ માટે પ્રયત્ન કરવાં જોઈએ. પ્રથમ ત્યારે થાય પછી ૧૦૦/૧૦૦ ગુણાંક પ્રાપ્ત થઈ જાય. પછી આગળની પ્રગતિ માટે નવી સંભાવનાઓ જોવી પડે, ક્ષિતિજનો વિસ્તાર કરવો પડે, નવાં ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવો પડે. અહીં જે નવી તક ઊભી થાય તે લંબિય કે વિસ્તાર લક્ષી, વર્ટિકલ કે હોરિઝોન્ટલ, બંને પ્રકારની હોઈ શકે. ક્ષમતાનો વિસ્તાર સકારાત્મક રહેવો જોઈએ. અહીં પણ ક્ષમતાનો વિસ્તાર કરી હિંમતપૂર્વક 'જોખમ' લેવાની વૃત્તિ હોય, તો લાંબાગાળે સારું પરિણામ પ્રાપ્ત થઈ પણ શકે. અહીં એ વાત સ્પષ્ટ કરવી જરૂરી છે કે કોઈપણ પ્રકારનો જુગાર એ જોખમ છે. જુગાર એ લાલચનું પરિણામ છે અને લાલચ એ જોખમી બધા છે. જુગાર એ ટૂંકા માર્ગે વધુ પ્રમાણમાં ઈચ્છિત પ્રાપ્ત કરવાની કામના છે. જુગાર હંમેશા નકારાત્મક વાત છે અને અવકાશયાત્રી બનીને અવકાશમાં પ્રવેશ કરવો એ બીજી વાત છે. જ્યાં જોખમ વધુ ત્યાં, જો સફળતા મળે તો, વિપુલ

આંખની અડારી

★ હેમુ ભીખુ

સંજય છેલ